

ГЕНЕЗА ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

У статті подано аналіз історичного розвитку проблеми виховання загальнолюдських цінностей. Розглянуто основні концепції виховання цінностей у працях зарубіжних педагогів та філософів. Репрезентовано еволюцію наукових поглядів на проблему виховання загальнолюдських цінностей від стародавніх до новітніх часів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема передачі моральних норм та виховання загальнолюдських цінностей у молоді є нагальною протягом існування усїєї історії людства, від первісного суспільства і до наших часів. Вивчення історії розвитку суспільства дозволяє нам стверджувати, що загальнолюдські цінності у вихованні не є сталими утвореннями. Ціннісні орієнтири були вироблені людством упродовж багатьох століть та закладені у філософській, педагогічній, релігійній, мистецькій літературі, вивчення якої підтверджує існування загальнолюдських цінностей актуальних для усіх культур і народів світу поза територіальними, етнічними і релігійними межами. Той факт, що вирішення проблеми виховання позитивних цінностей у підростаючих поколіннях є пріоритетним напрямком сучасних освітніх систем багатьох країн світу, не піддається сумніву. Ця тенденція пов'язана, перш за все, із такими актуальними проблемами, як недостатнє фінансування освітньої галузі, відсутність системи соціальної захищеності молоді, відчуження школярів від моралі, криза сучасної сім'ї. Як наслідок, зростає відсоток дітей із затримкою психічного розвитку, спостерігається відсутність потреби у задоволенні духовних інтересів серед молоді та домінування асоціальної поведінки.

Аналіз наукової літератури, в якій започатковано розв'язання означеної проблеми, свідчить про актуальність і багатогранність теми нашого дослідження. Науково-теоретичне підґрунтя питання генези проблеми виховання загальнолюдських цінностей подано у працях таких зарубіжних і вітчизняних педагогів та філософів: Л. Лєгран, Ж. Дерріда, В. Соловйов, Е. Фромм, С. Анісімов, В. Тугарінов, О. Дробницький, А. Ярулліна, І. Бєх, О. Сухомлинська.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, вирішенню означеної нами проблеми присвячена значна кількість публікацій вітчизняних і зарубіжних науковців, але жодна з них не розкриває повністю педагогічну еволюцію питання виховання загальнолюдських цінностей, розглядаючи останні лише як одну із складових морального виховання. Виходячи з цього, стаття присвячується детальному аналізу розвитку загальнолюдських цінностей як самостійної педагогічної та філософської категорії, що виступає фундаментальною нормою соціальної поведінки людини.

Отже, **мета** нашої статті полягає в дослідженні історико-педагогічної генези проблеми виховання загальнолюдських цінностей у зарубіжній науковій думці. Виходячи з цього, **завданням** роботи є огляд питання виховання загальнолюдських цінностей в різні історичні періоди (Античність, Доба Середньовіччя, Епоха Відродження, Просвітництво, Сучасність) у трудах зарубіжних педагогів і філософів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиції теоретичних та практичних досліджень проблеми виховання загальнолюдських цінностей започатковані за часів існування наукової думки Стародавньої Греції у трудах Сократа, Платона, Аристотеля. Починаючи з Сократа, в історії педагогіки простежуються роздуми щодо духовного виховання дитини. Як представник діалектичного напрямку Сократ бачив суть філософії у пошуках істини, вважаючи етичні бесіди основною формою виховання. Він засновував, що добродієність та мудрість є найважливішими категоріями ціннісного існування людини, які ведуть до торжества добра і справедливості « Единственное, чем всякий честный человек должен руководствоваться в своих поступках, это справедливо или

несправедливо то, что он делает, и есть ли это деяние доброго или злого человека» [1, с. 201]. Наступником Сократа, який поділяв його ціннісні погляди на виховання, виступає Платон, створюючи власну систему поглядів під назвою «абсолютний ідеалізм», в основі якого знаходяться такі загальнолюдські цінності, як добро, краса, істина. Роздуми Платона з приводу цілей виховання та моралі знаходимо у його діалозі «Протагор». На думку автора, виховувати ціннісні орієнтири у підростаючих поколіннях повинні перш за все батьки, керуючись при цьому благочестивим особистим прикладом та словом. Учень Платона, Аристотель є засновником і викладачем власної філософської школи та наукового співтовариства «Лікею», де в своїх основних трудах «Метафізика» і «Політика» пише про цілі виховання дітей в умовах життя грецького полісу. За Платоном виховні цілі заключаються в ознайомленні молоді із моральними традиціями, звичаями, цінностями суспільства, які є істинними, і не підлягають сумніву. Тому обговорення питань етичних цінностей є прерогативою лише дорослого населення полісу, а завдання молоді – слухняне і покірливе їх засвоєння.

Розглядаючи питання генези загальнолюдських цінностей, підкреслимо, що категорії добра і зла, як складові запропонованих до аналізу цінностей, займають центральне місце в етичних вченнях усіх часів і народів, не виключаючи при цьому релігійних систем та інститутів. Уявлення про добро і зло у якості абсолютних антиподів у сфері релігійної свідомості існували ще до появи християнства. Так наприклад, вже у VI – V столітті до нашої ери китайський філософ Конфуцій у своєму труді «Бесіди та судження» надає поняттям «добро», і «зло» морального змісту, тим самим визначаючи їх етичними категоріями та регуляторами соціальної поведінки людини. У релігійній думці Стародавньої Персії та Індії добро і зло знаходили своє вираження у символічних уявленнях про Богів Світла та Темряви [2, с. 125]. Із становленням і поширенням християнства у III – V столітті у Європі змінюється і система мислення, культури, цінностей людини, бо християнство – це релігія інтернаціональна, загальнолюдська, основана на ідеї космополітизму. Особливістю нової релігії є той факт, що розуміння поняття «добро» стає атрибутом так званого «абсолютного добра», яке уособлює уявлення про довершене благо першоджерело – Бога.

Представники епохи Просвітництва, Д.Локк, Ф.Вольтер, Ш.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо, приділяють увагу проблемі формування свідомості дитини та її життєвих установок. Ярким представником цієї течії постає англійський педагог і філософ Джон Локк. У своїй роботі «Дослід про людський розум», він створює вчення про сенсуалізм, у рамках якого стверджує, що мислення людини тримається на сприйнятті чуттєвої сфери та виходить із досвіду. Зважаючи на це, Д.Локк підкреслює, що душа дитини не має вроджених понять, ідей, принципів і є чистим листом, і лише виховний вплив та досвід заповнює цей лист за допомогою чуттєвого пізнання. Саме тому педагог визначає виховання як першорядну необхідність для створення людини нового суспільства, надаючи великого значення моральному вихованню, яке розуміє як виховання характеру дитини, а саме таких ціннісних орієнтацій: справедливість, толерантність, уважливість, щедрість, мужність. При цьому Д.Локк рекомендує вивчати та враховувати природні задатки і індивідуальні особливості дитини. Продовжуючи тему ціннісного виховання часів епохи Просвітництва, розглянемо педагогічну концепцію видатного французького науковця Жан-Жака Руссо. У своєму фундаментальному труді «Єміль, або про виховання» він визначає співвідношення виховного процесу із суспільною мораллю. Мету виховання Ж.-Ж. Руссо вбачає у вільному розвитку дитини, яка не залежить від суспільних норм поведінки, керується внутрішнім природним інстинктом, при цьому поважаючи достоїнства кожної людини. Педагог вважає, що дитина повинна сама вчитися існуванню у суспільстві, шукаючи власні ціннісні орієнтири і вподобання. Суть концепції Ж.-Ж. Руссо зводиться до створення ситуацій, у яких страждання або позитивні емоції інших людей повинні зачепити дитину внутрішньо таким чином, щоб вона змогла випробувати і пережити почуття співрозуміння, співчуття, милосердя, жалю, радості або щастя.

Теоретичні та практичні досягнення ціннісного виховання античних філософів набувають нового розквіту в епоху Відродження. У цей період формується новий гуманістичний світогляд та приділяється велике значення життєвим цінностям людини. Становлення системи загальнолюдських цінностей пов'язано із працями Гельвеція «Про людину», Д.Дідро «Філософські думки», Ф.Бекона «Новий Органон», Ф.Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель», Д.Бокаччо «Декамерон». У творах гуманістів ще немає чіткого вживання терміну «загальнолюдські цінності», але прослідковується спроба виділити ті гуманістичні орієнтири, які б могли стати основою тогочасного виховання, тому найвищою цінністю визначається людина та її щасливе існування. Труди видатних гуманістів проголошують найвищими цінностями виховання молоді свободу розвитку особистості дитини, прагнення до людяності і ширості, досягнення гармонії.

Позитивний доробок у теорію цінностей внесли класики німецької філософії Г.Гегель та І.Кант. Вони виокремлюють загальнолюдські цінності як одну із найважливіших категорій теорії цінностей. У своєму труді «До вічного миру» І.Кант називає людину найважливішою метою і вважає, що в центрі філософії повинні знаходитись такі загальнолюдські цінності, як: гідність, життя і доля людини. Філософ є фундатором категоричного імперативу, який закликає людину до поведінки, що базується на найвищих моральних законах і нормах. Ці погляди поділяв і наступник І.Канта Георг Гегель, який у роботі «Феноменологія духу» обґрунтовує існування Абсолютного духу, що знаходить своє відображення в мистецтві, релігії та філософії як у найвищих ступенях розвитку світових цінностей. Таким чином, І.Кант та Г.Гегель підкреслюють, що людина є найвищою цінністю і головним творцем усіх моральних норм і законів.

Представник «нового гуманізму» Еріх Фромм, психоаналітик і філософ із світовим ім'ям, звертається до процесів самотворення особистості людини. Розкриваючи взаємозв'язок розвитку потреб і цінностей життя, він застосовує психоаналітичну теорію до проблем культури та суспільства: «Ценности и ценностные ориентации позволяют найти смысл жизни и потому общество во все времена имеет потребность в системе ценностных ориентаций» [3, с. 359]. Е.Фромм критикує цінності сучасного споживачького суспільства та наголошує на необхідності застосування у вихованні людини універсальних орієнтирів і норм. Філософ, розглядаючи питання добра і зла, свободи людини, вільності її вчинків заявляє, що людина є продуктом світової культури: «Людина не є ані доброю, ані поганою. Якщо вірити в перше, то все бачитиметься у викривлених рожевих окулярах, якщо в друге, то станеш циніком» [4, с. 231]. Е.Фромм вважає, що у процесі виховання дитини необхідно приділяти значну увагу внутрішнім протиріччям, які є основою людського існування. На кожному новому етапі розвитку, якого досягає дитина, виникають нові протиріччя і ціннісні орієнтири. Цей процес триватиме, на думку філософа, доки дитина не дістанеться кінцевої виховної мети – стати носієм найвищих загальнолюдських цінностей.

На початку ХХ століття поновлюються наукові спроби систематизації та обґрунтування поняття «загальнолюдські цінності». У вчених кругах з'являється термін «аксіологія», яка стає самостійним розділом філософії, що займається ціннісною проблематикою. Авторство належить французькому науковцю П.Лапі та німецькому філософу Е. фон Гартману. У своїх трудах вони вивчають питання пов'язані із природою цінностей, їх зв'язках із соціальними, культурними факторами та структурою особистості людини. Зокрема, Едуард фон Гартман, намагаючись зробити ієрархізацію основних класів цінностей, запропонував застосовувати у вихованні особистості наступний ряд загальнолюдських цінностей: задоволення – доцільність – краса – моральність – релігійність. Наряду і паралельно із аналізованими вище дослідженнями виникають різноманітні варіанти онтологізації і суб'єктивізації цінностей. Ця тенденція прослідковується у роботах М.Шелера, М.Гартмана, С.Пеппера. У працях «До основ онтології» та «Етика» німецький філософ Микола Гартман намагався розглянути систему загальнолюдських цінностей поза релігійної проблематики. Він вважав, що цінності не

пізнаються раціонально, а відкриваються афективно у вигляді емоцій, любові й ненависті як абсолютних антиподів, тому виховати в людині позитивні ціннісні орієнтири можливо лише застосовуючи естетичний вплив культури і мистецтва. Отже, цінності – це ірраціональна категорія, вирішення якої не може бути однострійним.

Наступним вагомим кроком до розробки теорії цінностей стало обґрунтування необхідності створення аксіологічної науки, що досліджує предмет універсальних цінностей, які забезпечують існування людини у світі. Зробив цей внесок у своїх трудах славнозвісний Нобелівський лауреат, доктор філософії Роджер Сперрі. Він зазначив, що рушійною силою життя у світі виступають загальнолюдські цінності, що судьба нашої планети залежатиме від тих ціннісних орієнтирів, які оберуть наступні покоління. Тому необхідно виховувати у молоді нове духовне розуміння найвищих цінностей, яке має на увазі високі моральні відносини між людьми та дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Окрім цього, Р.Сперрі науково довів необхідність створення нових етико-моральних цінностей, здатних врятувати сучасне людство від духовного та фізичного занепаду.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Генеза духовно-моральних питань виховання у зарубіжній науковій літературі підтверджує, що витоки загальнолюдських цінностей таких, як добро, любов, віра, справедливість, краса, милосердя, істина, життя, свобода, щастя знаходять своє місце за стародавніх часів. Розвиток західноєвропейської суспільної думки доказує, що задля упорядкованого існування людських спільнот є необхідним сприйняття та визнання дії певних, вільних від національних, релігійних, політичних упередженостей, норм, якими являються загальнолюдські цінності. Констатуємо, що загальнолюдські орієнтири у вихованні еволюціонували від найпростіших норм соціальної поведінки стародавніх етносів до утвердження найновітніших концепцій ціннісного виховання сучасних цивілізацій.

Необхідно наголосити, що інтеріоризація загальнолюдських цінностей у зміст навчально-виховного процесу шкіл та вищих навчальних закладів освіти розглядається у якості основної мети виховання в українській педагогіці на сучасному етапі. Всезагальнолюдські цінності повинні бути закладені в основу духовно-морального виховання будь-якої країни світу, бо їх усвідомлення сучасними школярами і студентами є необхідним для розуміння загальнолюдської моралі, задля формування навичок адекватної поведінки, виходячи із прийнятих у суспільстві принципів.

Література:

1. Яруллина А.Р. Историогенез вопросов нравственности и общечеловеческих ценностей / А.Р. Яруллина // Философско-педагогические и религиозные основания образования в России: история и современность: Пятое Покровские образовательные чтения. – Рязань, 2007. – с. 202 – 204.
2. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С.Ф. Анисимов. - М.: Мысль, 1988. – 253 с.
3. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э. Фромм. – М.: ООО «Издательство АСТ – ЛТД», 1998. – 568 с.
4. Конспект першоджерел до кандидатського іспиту з філософії / [навч.-метод. посібник / упорядник О.С. Кирилук]. – Одеса: Автограф, 2005. – 292 с.
5. Сухомлинська О.В. Сучасні цінності у вихованні / Сухомлинська О.В. // Шлях освіти. – 1996. - № 1. – с. 24 – 27.
6. Словарь по педагогике / [Под. ред. Г.М. Коджаспировой]. – М.: Март, 2005. – 448 с.

В статтє аналізується історическе розвитие проблемы воспитания общечеловеческих ценностей. Рассматриваются основные концепции воспитания ценностей в работах зарубежных педагогов и философов. Представлена эволюция

научных взглядов на проблему воспитания общечеловеческих ценностей с древних до новейших времен.

The historical development of the problem of education of human values is analyzed in this article. The basic concepts of the value education are considered in works of foreign teachers and philosophers. The evolution of scientific views on problem of education of human values from ancient till the modern times is presented.